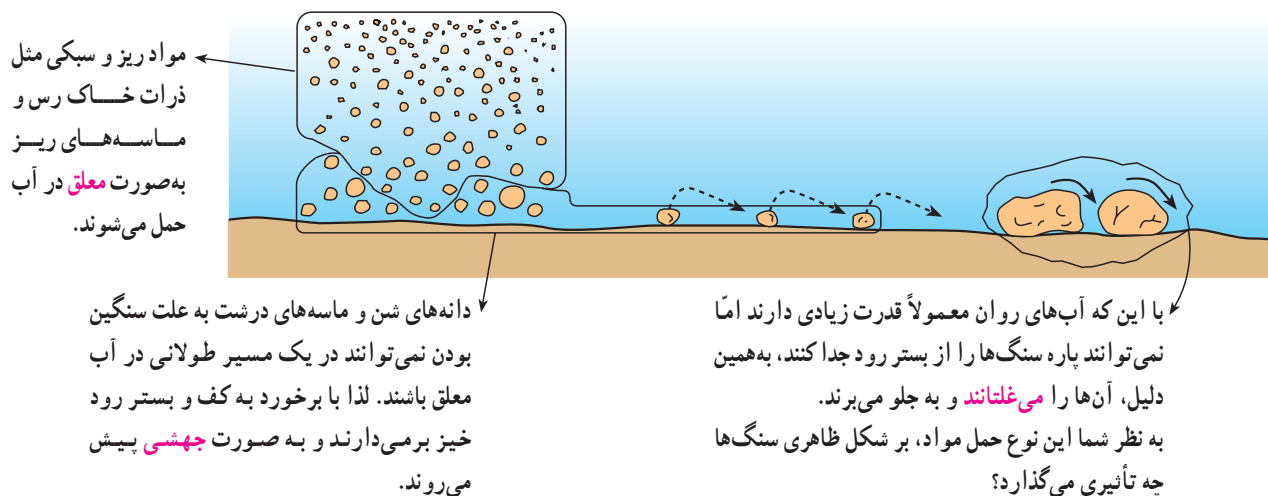

کنید. با توجه به این که وزن و اندازه‌ی مواد در حال حمل به صورت غیرمحلول در آب یکسان نیست، این مواد به سه شکل اصلی معلق، جهشی و غلتان که در شکل زیر می‌بینید حمل می‌شوند.

در مقایسه با نواحی قطبی، نقش آب‌های جاری در حمل مواد تخریبی در کوهستان‌های ناحیه‌ی معتدل بیش‌تر از سایر نواحی است. چرا؟
رودی پر آب یا سیلابی خروشان را در کوهستان تصور

شکل ۱۹- اشکال مختلف حمل مواد توسط آب‌های روان

بنابراین، آب‌ها می‌توانند از طریق نفوذ در سنگ‌های قابل انحلال - مثل آهک - که به صورت گسترده در رشته کوه‌های هیمالیا، آلپ و زاگرس یافت می‌شوند، توده‌های عظیمی از سنگ‌ها را با خود حمل کنند. این نوع فرسایش انحلالی موجب به وجود آمدن اشکال خاص نظیر غارها و چشمه‌ها در کوهستان‌های آهکی می‌شود که در اصطلاح به آن اشکال کارستی* گفته می‌شود. در شکل‌های ۲۰ و ۲۱ دو نمونه از اشکال کارستی را مشاهده می‌کنید.

فرسایش انحلالی: آب‌های روان علاوه بر حمل مواد تخریب شده سنگ‌هایی مثل آهک، گچ و نمک را در خود حل می‌کنند و به شکل محلول، حمل می‌نمایند. انحلال سنگ‌ها و حمل مواد به شکل محلول مخصوص آب‌هاست و عوامل دیگری مثل باد، نیروی جاذبه و یخچال قادر به این نوع حمل نیستند. در واقع، آب‌های زلال و صافی که در چشمه‌ها و رودها دیده می‌شود، مقادیر قابل توجهی از مواد را به شکل محلول در خود دارند؛

شکل ۲۰- انحلال سنگ‌های آهکی و پیدایش غار در نواحی کوهستانی

شکل ۲۱- سنگ‌های آهکی تشکیل دهنده‌ی مخازن بزرگ آب و چشمه‌های آهکی

فعالیت ۵

با توجه به مطالبی که در مورد انواع جابه‌جایی مواد توسط آب‌های جاری آموخته‌اید، جدول زیر را با گذاشتن علامت * کامل کنید.

اشکال حمل مواد				انواع آب‌های جاری در کوهستان
معلق	جهشی	غلتان	محلول در آب	
				جویبار
				سیلاب
*	-	*	*	رود در فصل کم‌آبی
				رود در فصل پرآبی

را در اندازه‌های مختلف همراه خود جلو می‌برد. به این سنگ‌ها **یخرفت** یا **مورن** می‌گویند. علت پدید آمدن یخرفت، فشار یخ بر جداره‌ی دره‌ها و بستر یخچال است. سنگ‌هایی که از دیواره‌ها جدا می‌شوند، یخرفت‌های کناری را تشکیل می‌دهند. با به هم پیوستن دو یخچال، یخرفت‌های کناری در هم می‌آمیزند و یخرفت **میانی** را پدید می‌آورند. سنگ‌هایی که از کف دره‌ها توسط یخچال

ج- یخچال^۱ عامل فرسایش در کوهستان‌های مرتفع: آب و هوای کوهستان‌های مرتفع از نظر سرمای شدید و دائمی و بارش برف به ناحیه‌ی قطبی شبیه است. حدود ۵ درصد از یخچال‌ها در دره‌های این کوهستان‌ها شکل گرفته‌اند که در اصطلاح به آن‌ها یخچال‌های دره‌ای می‌گویند. یخچال‌های دره‌ای تحت تأثیر شیب زمین به حرکت درمی‌آیند. یخچال مانند یک بولدوزر عظیم سنگ‌ها

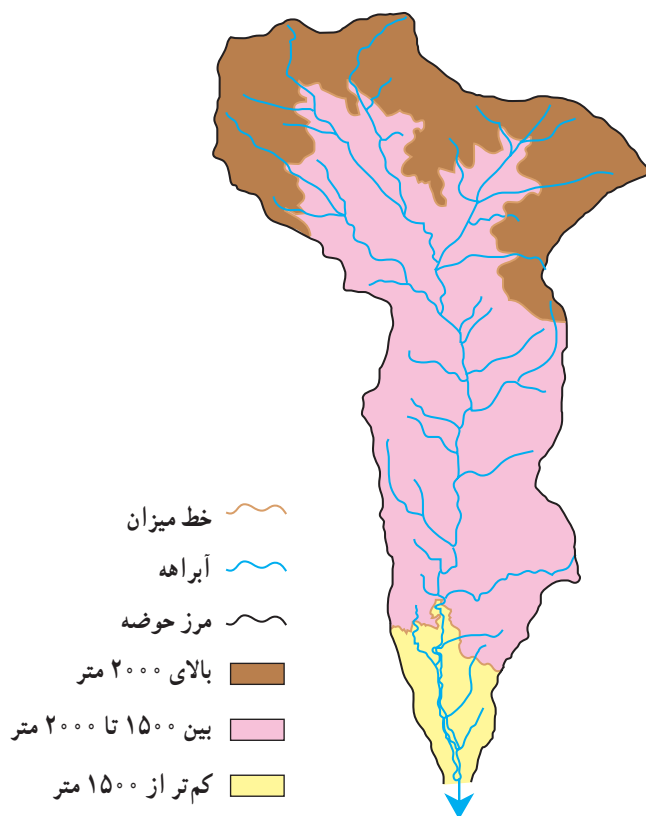
۱- در درس نهم با چگونگی پیدایش و ویژگی‌های یخچال آشنا خواهید شد.

۳- رودخانه‌ها مواد فرسایش یافته را چگونه

رسوب‌گذاری می‌کنند؟ شکل ۲۳ بخشی از کوه‌های البرز را نشان می‌دهد که آب‌های جاری آن با توجه به شکل و شیب زمین به رود شور می‌ریزند. به همین دلیل این محدوده بخشی از حوضه‌ی آبریز این رود است.

همان‌گونه که در شکل می‌بینید، این حوضه را می‌توان به سه بخش تقسیم کرد. در جدول زیر نام و عملکرد آب‌های جاری را در هر بخش مشاهده می‌کنید.

با توجه به شکل ۲۳ و جدول مربوطه بگویید، علت رسوب‌گذاری رودخانه در قسمت پایین‌دست حوضه‌ی آبریز چیست؟

شکل ۲۳- بخشی از حوضه‌ی آبریز رود شور

کنده شده و در زیر یخچال‌ها به حرکت درمی‌آیند یخرفت‌های زیرین را تشکیل می‌دهند (شکل ۲۲). در انتهای یخچال‌ها، یخرفت‌های پایانی پدید می‌آیند. یخرفت‌ها از نظر مواد تشکیل‌دهنده و اندازه کاملاً با یک‌دیگر متفاوت‌اند. در جلگه‌های اروپای شمالی، مرکزی و ایالات متحده، قطعه سنگ‌های گرد و بزرگی موسوم به یخرفت‌های سرگردان یافت شده است. اندازه و گاه جنس این سنگ‌ها با سنگ‌هایی که زمین آن محل را تشکیل می‌دهد، متفاوت است. به عقیده‌ی زمین‌شناسان هزاران سال پیش در عصر یخبندان* یخچال‌هایی که به دشت‌ها منتهی شده‌اند این سنگ‌ها را به مکان‌های فعلی آورده‌اند.

شکل ۲۲- یخچال کوهستانی

عملکرد آب	سرعت آب	حجم آب‌های روان	قسمت‌های حوضه‌ی آبریز
حمل مواد تخریب شده و حفر بستر رود	خیلی زیاد	کم	قسمت بالا دست
حفر بستر در وسط رود و رسوب‌گذاری در حاشیه و سواحل رود	زیاد	زیاد	قسمت میانی
به‌جای ماندن آبرفت‌ها	بسیار کم	زیاد	قسمت پایین دست

انسان و کوهستان

● نواحی کوهستانی از چه توانمندی‌هایی برخوردارند؟

در دوره‌های مختلف تاریخ بشر، کوهستان در بقای نسل بشر و رونق فعالیت‌های اقتصادی او نقش حیاتی داشته است. این نقش حیات‌بخش از غارنشینی برای انسان‌های اولیه آغاز می‌شود و تا ایجاد و گسترش فعالیت‌های مدرن اقتصادی چون تولید برق، استخراج معادن، باغداری و دامداری نوین و ... در زمان ما تداوم می‌یابد. اهمیت و نقش کوهستان در رونق گرفتن فعالیت‌های اقتصادی به این صورت است که بستر و محیط مناسبی برای تولید آب، خاک و سایر عناصر حیات‌بخش زندگی

فراهم می‌آورد.

۱- کوهستان تأمین‌کننده‌ی آب و خاک

- به نظر شما خاک‌های حاصل‌خیز جلگه‌های وسیعی مثل گنگ در هند، خوزستان در ایران، هوانگ‌هو در چین، ولگا در روسیه در کجا تشکیل شده و چگونه به این جلگه‌ها منتقل شده‌اند؟

- آب رودهای پرآبی مثل راین در آلمان، نیل در مصر، آمازون در برزیل، زاینده‌رود در ایران از کجا تأمین می‌شود؟
- نسیم‌های خنکی که در فصل گرم سال از گرمای جلگه‌ها و دشت‌ها می‌کاهند، از کجا منشأ می‌گیرند؟

شکل ۱- روستای پایکوهی کندوان - آذربایجان شرقی

به شکل ۲ دقت کنید. عامل وجود جمعیت زیاد در شهر تهران و شهرک‌ها و روستاهایی که بر روی دشت تهران شکل گرفته‌اند، کوه‌های البرز است. رودهای جاجرود و کرج که از این کوه‌ها جاری می‌شوند و هم‌چنین خاک‌های حاصل‌خیز آبرفتی دشت‌های تهران و کرج، موجب ادامه‌ی حیات شهری و رونق

با دقت در شکل ۱، درمی‌یابیم که شکل‌گیری روستا و رونق فعالیت‌های اقتصادی آن وابسته به کوهستان اطراف است؛ زیرا: باغ‌ها و مزارع بر روی خاک‌ها شکل گرفته‌اند. این خاک‌های حاصل‌خیز از آبرفت‌هایی که رودها از دامنه‌ی کوه‌ها با خود به همراه می‌آورند تشکیل شده‌اند.

کشاورزی می‌شود. در مجموع، رونق فعالیت‌های اقتصادی در نواحی جلگه‌ای و دشت‌ها مرهون نواحی کوهستانی مجاور است؛ در حالی که کوهستان به علت شیب زیاد، از آب و خاک بهره‌ی چندانی نمی‌برد.

شکل ۲- تهران در کوهپایه‌ی البرز

فعالیت ۱

با استفاده از یک نقشه‌ی جهان‌نمای طبیعی و با توجه به مطالب گفته شده، جدول زیر را کامل کنید.

نام جلگه	نام کوهستان تأمین‌کننده‌ی آب و خاک	نام شهر یا ناحیه‌ی پرجمعیت در جلگه‌ی پای کوه
پو (ایتالیا)	ونیز
سند (پاکستان)	همالیا
سفید رود (ایران)
می‌سی‌سی‌پی (امریکا)
نیل (مصر)

۲- کوهستان و تولید انرژی

و سرزمین‌های اطراف سبب وزش بادهای محلی می‌شود. برخی از این بادهای به علت سرعت زیاد، جهت ثابت وزش و مدت زمان طولانی وزش در طول سال می‌توانند عامل تولید برق بادی باشند. اطراف دریاچه‌ی سد منجیل یکی از نواحی مستعد کوهستانی ایران برای تولید برق بادی است و اولین نیروگاه بادی کشورمان در این مکان تأسیس شده است.

آب‌های روان در کوهستان با به چرخش درآوردن توربین برق تولید می‌کنند که آن‌را برق آبی می‌نامند. همان‌طور که در شکل ۲ می‌بینید، نواحی کوهستانی توانایی زیادی برای تولید برق آبی دارند. علاوه بر تولید برق آبی اختلاف فشار بین نواحی کوهستانی

فعالیت ۲

تولید برق در نیروگاه‌های آبی و بادی مزایای زیادی نسبت به سایر نیروگاه‌ها دارد دو مورد از این مزایا را

بنویسید.

..... ۱- ۲-

شکل ۳- مهار آب‌ها برای تولید برق در کوهستان

شکل ۴- توربین‌های بادی - منجیل

استرالیا و نیمه‌ی غربی ایران.

تولید گوشت و پشم گوسفند از منابع مهم درآمد این گونه کشورها محسوب می‌شود. کشورهای استرالیا و نیوزلند دو مثال مشخص در این زمینه‌اند.

۴- کوهستان و جاذبه‌های گردشگری

همان‌گونه که می‌دانید، کشورهای مختلف منابع درآمد متفاوتی دارند. در کتاب جغرافیای ۱ دیدید که در سوئیس، ایتالیا و اسپانیا گردشگری از منابع اصلی درآمد محسوب می‌شود.

۳- کوهستان محیطی مناسب برای پرورش دام

در نواحی کوهستانی، به دلیل شیب زیاد زمین و خاک نامناسب فعالیت‌های کشاورزی محدود است؛ در مقابل، مراتع و علفزارهای وسیع این نواحی محیطی مناسب را برای پرورش دام، به خصوص گوسفند، فراهم می‌آورند. به همین دلیل، اصلی‌ترین کشورهای پرورش‌دهنده‌ی گوسفند یا کوهستانی‌اند - مثل نیوزلند، سوئیس و ترکیه - یا بخشی که گوسفندداری در آن رواج دارد کوهستانی است؛ مثل غرب آرژانتین، شرق

شکل ۵- کوه‌های آلپ در ایتالیا، ورزش‌های زمستانی

شکل ۶- پیست اسکی دیزین در ایران

شکل ۸- دریاچه‌ی کوهستانی در کوه‌های آلپ - سوئیس

شکل ۷- خانه‌های بیلاقی در اطراف دماوند - ایران

نواحی کوهستانی با توجه به ویژگی‌های طبیعی و محیطی خود گردشگران زیادی را جذب می‌کنند. چند نمونه از این جاذبه‌ها عبارتند از:

- * وجود دامنه‌های پر برف کوهستان‌ها
- سبب رونق ورزش‌های زمستانی مثل اسکی می‌شود.

- * وجود دره‌های عمیق و چشم‌اندازهای زیبای کوهستانی سبب گسترش تفریحاتی چون گردش در ارتفاعات و تماشای مناظر و ایجاد خانه‌های بیلاقی شده است.

- * دریاچه‌های کوهستانی سالیانه میلیون‌ها گردشگر را جذب می‌نمایند. گردشگران به منظور انجام قایقرانی، تفریح و استراحت معمولاً روزهای متمادی را در کنار دریاچه‌های کوهستانی می‌گذرانند.

شکل ۹- نمایی از محل اقامت گردشگران در سرعین، اردبیل

* چشمه‌های آب گرم نواحی کوهستانی به علت برخورداری از خواص درمانی، سالیانه میلیون‌ها نفر را به خود جذب می‌کنند. شهرک‌های تفریحی و توریستی در کنار این چشمه‌ها شکل گرفته است. در کشور ما، شهر توریستی سرعین در دامنه‌ی کوه‌های سبلان نمونه‌ای از این گونه شهرک‌هاست.

بیش تر بدانیم

نواحی کوهستانی توانمندی‌های دیگری نیز دارند. تصاویر زیر چند مورد از این توانمندی‌ها را نشان

می‌دهند.

شکل ۱۱- سواحل کوهستانی کشورهایی مثل نروژ به علت وجود فیوردهای ' فراوان مناطق مناسبی برای احداث بندر و توسعه‌ی تجارت دریایی است.

شکل ۱۰- در کشورهای کوهستانی مانند ایتالیا و ایران معادن عظیم سنگ‌های ساختمانی وجود دارد.

شکل ۱۲- در دامنه‌های پرگل کوهستان فعالیت‌هایی مثل زنبورداری و باغداری و کاشت درخت‌های سردسیری رونق بسیار دارد.

۱- فیورد (آبدره): دره‌ای یخچالی در سواحل کوهستانی که متصل به دریا بوده و بوسیله آب دریا پر شده است. عمق آب در دهانه فیورد و در محل اتصال به دریا کم ولی به طرف داخل خشکی و دور از دریا زیاد می‌باشد. دره‌ی فیورد معمولاً به علت عمل یخچال در سواحل شکل می‌گیرند. سواحل کوهستانی کشور نروژ به طور مشخص و به تعداد زیادی دارای فیورد می‌باشد.

● زندگی در کوهستان چه مشکلاتی دارد؟

سکونت و زندگی گروه‌های انسانی در این نواحی مشاهده می‌کنیم. جدول ۱۳ بخشی از آن‌ها را نشان می‌دهد.

اگر با دیدی علمی و از نگاه جغرافی دانان به ناحیه‌ی کوهستانی توجه کنیم، مشکلات و موانع مختلفی را از جهت

جدول ۱۳- مسائل و مشکلات زندگی در کوهستان

موضوع	تأثیر در محیط	تأثیر بر روی انسان
آب و هوا	<p>۱- ارتفاع زیاد کوهستان سبب کاهش فشار و رقیق شدن گازهای جو از جمله اکسیژن می‌شود.</p> <p>۲- ارتفاع زیاد سبب افزایش میزان انرژی دریافتی از خورشید می‌شود.</p> <p>۳- به دلیل رقیق بودن جو، انرژی خورشیدی از سطح زمین به داخل جو برمی‌گردد.</p>	<p>فعالیت‌های حیاتی مثل تنفس مشکل می‌شود.</p> <p>سبب آفتاب سوختگی می‌شود.</p> <p>انسان با سرمای شدید شبانه روبه‌رو می‌شود.</p>
مخاطرات طبیعی	<p>۱- کمرندهای کوهستانی اغلب بر گسل‌های فعال منطبق‌اند. لذا خطر زمین‌لرزه همواره نواحی کوهستانی مانند هیمالیا، البرز و راکی را تهدید می‌کند.</p> <p>۲- برخی از کشورهای کوهستانی مثل ایتالیا، ژاپن و فیلیپین آتش‌فشان‌های فعال دارند.</p> <p>۳- در نواحی کوهستانی، لغزش و رانش کوه پدیده‌ای فراگیر است.</p> <p>۴- سقوط بهمن در کوهستان‌های مناطق معتدل و قطبی، بسیار معمول و اجتناب‌ناپذیر است.</p>	<p>علاوه بر از میان بردن ده‌ها هزار نفر در هر سال منجر به خسارت‌هایی سنگین مالی و اقتصادی می‌شود.</p>
آب	<p>با وجود بارندگی قابل توجه در کوهستان، چون رودها در عمق دره‌ها جاری‌اند، زمین‌های دامنه‌ی کوه‌ها نمی‌توانند به راحتی از این آب‌ها بهره‌مند شوند.</p>	<p>عدم امکان کشت آبی در دامنه‌ی کوه‌ها و گسترش کشت کم بازده دیم</p>
خاک	<p>شیب تند سبب می‌شود که خاک حاصل از فرسایش سنگ‌ها نسته شود.</p>	<p>کم بودن خاک و سنگلاخی بودن زمین فعالیت‌های زراعی را با مشکل روبه‌رو می‌کند.</p>

● کدام عوامل موجب تغییر در چشم‌اندازهای کوهستانی می‌شوند؟

کوهستان با ایجاد کارخانه‌ها، توسعه‌ی راه‌سازی و حفر تونل و هم‌چنین از بین بردن پوشش گیاهی در بیش‌تر موارد بدون رعایت قوانین حاکم بر محیط صورت می‌گیرد که نتیجه‌ی آن بر هم خوردن تعادل زیست بوم‌های کوهستانی است (شکل ۱۴).

ازدیاد جمعیت از یک سو و پیشرفت‌های شگرف فن‌آوری، از سوی دیگر سبب دگرگون شدن چشم‌اندازهای کوهستانی توسط بشر شده است. دخالت انسان در محیط

شکل ۱۴- تغییر محیط کوهستان توسط انسان

● کشورها در بهره‌برداری از توان‌های کوهستان عملکردهای متفاوتی دارند. به این صورت که برخی از کشورهای کوهستانی مانند سوئیس با محیط رابطه‌ی منطقی برقرار کرده‌اند و از حداکثر امکانات و توانمندی‌های کوهستان به‌طور مطلوب بهره‌مند شده‌اند. در مقابل، برخی دیگر از کشورها مانند افغانستان به اشکال ابتدایی بهره‌گیری از کوهستان مانند فعالیت گله‌داری و کوچ‌نشینی بسنده نموده‌اند. مطالعه‌ی موردی شماره‌ی ۳ را بخوانید و فعالیت‌های زیر را انجام دهید.

فعالیت ۳

- ۱- بالا بودن نرخ رشد جمعیت در افغانستان چگونه سبب پایین آمدن سطح زندگی مردم می‌شود؟ (دو مورد)
- ۲- حکومت مردم سالار سوئیس چگونه زمینه‌ی مشارکت مردم را در اداره‌ی امور فراهم می‌کند؟ (دو مورد)
- ۳- بحث گروهی را در کلاس انجام دهید و جمع‌بندی نهایی را روی تخته بنویسید.

سوئیس و افغانستان

روی یک نقشه‌ی جهان‌نما کشورهای سوئیس و افغانستان را پیدا کنید. این دو کشور در کدام قاره‌ها قرار دارند؟ وسعت کدام یک بیش‌تر است؟ کدام رشته‌کوه‌ها در این کشورها قرار دارند؟ به جدول ۱۵ توجه کنید. کشورهای کوهستانی سوئیس و افغانستان به رغم مشابهت‌های محیطی فراوان از نظر اقتصادی و رفاهی وضع کاملاً متفاوتی دارند.

مقیاس تقریبی: ۱:۱۰۰/۰۰۰/۰۰۰

مقیاس تقریبی: ۱:۲۳/۰۰۰/۰۰۰

جدول ۱۵- «مقایسه‌ی دو کشور سوئیس و افغانستان از نظر ویژگی‌های طبیعی، سیاسی - اجتماعی و اقتصادی»

ردیف	ویژگی‌های محیطی و طبیعی		ویژگی‌های سیاسی - اجتماعی		ویژگی‌های اقتصادی و رفاهی	
	سوئیس	افغانستان	سوئیس	افغانستان	سوئیس	افغانستان
۱	دسترسی نداشتن به دریا	دسترسی نداشتن به دریا	تنوع قومی (تاجیک، ازبک، پشتو)	تنوع قومی (رُمانش، آلمانی، فرانسوی)	درآمد سالیانه برای هر نفر بالاتر از ۳۵۰۰۰ دلار	درآمد سالیانه برای هر نفر کم‌تر از ۳۰۰ دلار
۲	۷۰ درصد از سطح کشور را کوه‌های جوان و مرتفع تشکیل می‌دهد.	۷۰ درصد از سطح کشور را کوه‌های جوان و مرتفع تشکیل می‌دهد.	تراکم نسبی جمعیت ۳۲ نفر	تراکم نسبی جمعیت ۱۵۲ نفر	متوسط عمر بالاتر از ۸۰ سال	متوسط عمر ۴۰ سال
۳	شکل‌گیری رودهای پر آب و خروج آن‌ها از کشور.	شکل‌گیری رودهای پر آب و خروج آن‌ها از کشور.	نرخ رشد جمعیت ۲/۶ درصد	نرخ رشد جمعیت صفر	به‌ازای هر ۶ کیلومتر مربع یک کیلومتر راه‌آهن	بدون راه‌آهن
۴	وجود ۴/۰ هکتار زمین کشاورزی برای هر نفر.	وجود ۴/۰ هکتار زمین کشاورزی برای هر نفر.	جمعیت باسواد ۱۲ درصد	جمعیت باسواد ۱۰۰ درصد	برای هر ۷۰ نفر یک تخت بیمارستانی	برای هر ۷۰۰۰ نفر یک تخت بیمارستانی
۵	وجود معادن غنی گاز، آهن و زغال‌سنگ	وجود معادن محدود و اندک آهن و روی	حکومت غیردمکراتیک	حکومت دمکراتیک با ثبات و فدرال		
۶	زمستان هوای سرد و مرطوب و در تابستان گرم و خشک	زمستان سرد و مرطوب و در تابستان معتدل و نیمه مرطوب	فعالیت بسیار محدود احزاب و گروه‌های سیاسی	فعالیت بسیار وسیع احزاب سیاسی		

راه‌نما

موارد مشترک بین دو کشور (مربع صورتی) موارد خاص کشور افغانستان (مربع زرد) موارد خاص کشور سوئیس (مربع سبز)

سوئیس توانایی‌های محیط کوهستان را به خوبی شناخته است. این شناخت در ابعاد مختلف زندگی مردم دیده می‌شود. موارد زیر نمونه‌هایی از هماهنگی فعالیت‌های مردم سوئیس را با محیط کوهستان بیان می‌کند:

– به دلیل کمبود معادن فلزی، مشکل حمل و نقل و دوری از دریا صنایع ظریف مثل ساعت و جواهرسازی در سوئیس مورد توجه قرار دارد.

– به علت شیب‌دار بودن زمین در این کشور باغداری مورد توجه فراوان است؛ به طوری که بخشی از تاکستان‌های اروپای مرکزی در سوئیس قرار دارد.

– ۴۰ درصد از این کشور کوهستانی مرتع و علفزار است. همین موضوع توسعه دامداری را به همراه دارد. درآمد آن ۷۵ درصد از کل ارزش تولیدات کشاورزی این کشور را تشکیل می‌دهد.

– به دلیل توانمندی کوهستان در تولید برق، در این کشور کوهستانی، برق آبی مقام اول را در تولید انواع برق دارد.

جاذبه‌های گردشگری کوهستان‌های سوئیس سبب شده تا تعداد گردشگران وارد شده به این کشور حدود ۲/۵ برابر گردشگران خارج شده از سوئیس باشد.

– موانع ایجاد و توسعه صنایع سنگین سبب شده است که سوئیس برای دستیابی به قدرت اقتصادی به توسعه بانکداری در سطح جهانی بپردازد. هم‌اکنون این کشور با داشتن ۶۳۰ بانک با ۵۰۰۰ شعبه قطب خدمات بانکی جهان محسوب می‌شود.

بحث گروهی در کلاس

از راه‌حل‌های اصلی بهبود وضعیت کشورهای مثل افغانستان و اصلاح رابطه‌ی انسان و محیط عبارت‌اند از سرمایه‌گذاری خارجی، توسعه‌ی فرهنگی و سیاسی و
به نظر شما کدام راه‌کار در اولویت است؟ با توجه به نظر هر یک از دانش‌آموزان کلاس سه گروه متفاوت تشکیل دهید و با نظارت دبیر خود به بحث بپردازید و نتیجه‌گیری کنید.

شکل ۱۷- تصویری از سوئیس

شکل ۱۶- تصویری از افغانستان